

הקדמה

כהמשך לסדרת "דרך מצותיך המבואר" הכוללת ארבעה כרכים, שהתקבלו בחיבה ובהתלהבות בקרב לומדי התורה די בכל אתר ואתר, הננו מגישים בזה את הספר "דרך מצותיך המבואר – ליקוט", והוא לקט של מאמרים נבחרים מתוך הספר "דרך מצותיך – טעמי המצוות".

כידוע, הספר "דרך מצותיך – טעמי המצוות" חובר על-ידי אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע, הנודע בכינוי זה על שם ספרו שו"ת צמח-צדק המפורסם, נכדו של בעל התניא והאדמו"ר השלישי בשושלת חב"ד. ספר זה נחשב כאחד מספרי היסוד של תורת חסידות חב"ד, ובו נתבארו תוכנן של מצוות התורה על-פי דרך חסידות חב"ד.

חיבור זה נודע ככולל כמה וכמה מאמרים המשמשים כאבני-יסוד בתורת חסידות חב"ד. במכתבי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע הציע בכמה וכמה הזדמנויות, אשר המתחילים בלימוד החסידות ילמדו תחילה מתוך ספר זה. וכך כותב הרבי: "ילמדו את ספר דרך מצותיך לאדמו"ר הצמח-צדק, אשר כתוב הוא בסגנון יותר רגיל ובמידה מסוימה כל ענין מבואר בפני עצמו" (אגרות-קודש חט"ו, עמ' רצג). ובמקום אחר כתב: "בכלל הנה הספר דרך מצותיך קל לפי ערך ההבנה" (שם חי"ז עמ' קז), ובמקומות אחרים כתב ללמוד "דרושים מסוימים בספר דרך מצותיך".

ואכן, ישנם כמה וכמה דרושים מרכזיים בספר זה, אשר נתפרסמו בקרב לומדי תורת חסידות חב"ד כמאמרים יסודיים מחד גיסא, ואשר סגנונם מתאים גם למתחילים בלימוד החסידות מאידך גיסא.

לאור זאת, ראינו לנכון לכנס לכרך אחד מתוך הסדרה השלמה המבוארת את אותם מאמרים שנודעו כבסיסיים, ובכך לאפשר ללומדים לטעום מהאור כי טוב הטמון בחיבור זה ולהכיר את הנושאים היסודיים שבו, באמצעות כרך אחד מרוכז.

למעלות מהדורה זו וכללי עריכתה – ראה בפתח-דבר לכרך א' בסדרה.

המאמרים שנכללו בכרך זה הם:

מצות ציצית, מצות מצה ואיסור חמץ, איסור שנאת ישראל ומצות אהבת ישראל, מצות וידוי ותשובה, מצות משא הארון בכתף, מצות אחדות ה', מצות דין עבד עברי, מצות יעוד ופדיון אמה עבריה, מצות בנין מקדש, מצות תגלחת מצורע ומצות מינוי מלך.

כאמור, מאמרים אלה, עוסקים בביאור סוגיות מרכזיות בתורת חסידות חב"ד. הבולט שבהם הוא המאמר המבאר את עניינה של מצוות אחדות ה' על-פי תורת החסידות. מאמר זה נודע כיסוד מהותי בסוגיא מרכזית זו, הן משום שהביאור החסידי של מצווה חשובה זו מהווה ציר מרכזי בעבודת ה' על-פי חסידות, והן משום סגנונו של המאמר, בו הביאור החסידי מגיע כהמשך לביאור נרחב בעניינה של המצוה על-פי פשט ועל-פי הזהר, כדרכו הכללית של חיבור זה.

יש לציין גם את המאמר מצוות תגלחת מצורע, העוסק בהרחבה רבה בביאור שני היסודות אשר נראים לכאורה כנוגדים זה לזה: מצד אחד האמונה הטהורה שכל ההשפעות בעולם מגיעות אך ורק מלמעלה, וכל היגיעות הרבות שיעשה האדם לא יועילו לו להשיג פרוטה אחת יותר ממה שנקצב עבורו למעלה בראש השנה, ומצד שני דרישת התורה לעשיית "כלים" על-ידי עבודתו ויגיעתו של האדם בדרכי הטבע. במאמר מבואר שורש העניין וטעמו על-פי פנימיות התורה, ואף מתבארת הוראת "הנהגה לכל אדם בעסקיו" על-פי מסקנת הדברים. ויצוין: בכמה וכמה מכתבים העוסקים בנושא זה, מציין כ"ק אדמו"ר זי"ע לפונים אליו ללמוד מאמר יסודי זה.

מאמר נוסף חשוב ויסודי לחייו של כל יהודי, הוא המאמר העוסק בפירוש מצוות אהבת ישראל על-פי חסידות. במאמר זה מבואר מאמרו של הלל "מאי דעלך סני לחברך לא תעביר" על-פי פנימיות, וכיצד דבר זה הוא יסוד כל התורה כולה בפשטות הדברים.

מאמר ייחודי נוסף שהודפס בכרך זה הוא המאמר מצות יעוד ופדיון אמה העבריה. במאמר מתבארות ארבע דרגות כלליות בעבודת האדם לקונו, בהתאם לארבע דרגות מרכזיות בנפש האדם, והוא "מלא מוסר השכל" (ראה להלן עמ' 413 בהערה).

כמו כן, במאמר משא הארון בכתף מתבארת מעלתה של התורה על-פי חסידות; במצות מצה מתבאר עניינה של המצה כ"מיכלא דמהימנותא"; במצות וידוי ותשובה מתבאר עניינה של עבודת התשובה ומעלתה המיוחדת על-פי חסידות; ובמצות מינוי מלך מבואר תוכנו הפנימי המיוחד של מלך בישראל, וייחודו של מלך המשיח בנושא זה.

עוד יש לציין, שבכמה מאמרים שנרפסו בכרך זה מתבארת סוגיא כללית בתורת החסידות והיא – עניינם של שני סוגי האורות: אור מקיף, בחינת "עייגולים", ואור פנימי, בחינת "יושר", וההבדלים ביניהם. נושא זה מתבאר בהקשרים שונים ומזוויות שונות

בכמה מהמאמרים, ומהם: מצות ציצית, מצות אחדות ה', מצות דין עבד עברי ומצות בנין מקדש, כאשר בכל מאמר מודגשות נקודות נוספות בסוגיא רחבה זו.

*

תורתנו נתונה לרב שמואל שי' וולס והרב אברהם שי' וולף על עזרתם בעריכת והכנת כרך זה לדפוס.

*

ויהי רצון, שלימוד טעמי המצוות כפי שנתבארו בפנימיות התורה ובפרט בתורת החסידות, יוסיף חיות והתלהבות בקיום המצוות בהידור, ובקרוב ממש נזכה לקיום הכתוב בריש שיר השירים "ישקני מנשיקות פיהו", וכפי שפירש רש"י: "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה", כביאת משיח צדקנו שיגלה לנו אמיתת טעמי המצוות בקרוב ממש.

תורת חב"ד לבני הישיבות

מצות ציצית..... 1

מדברי חז"ל ששקלו את מצות ציצית כנגד המצוות כולן, ניתן להבין שתוכנה מבטא את כללות עניינן של המצוות • הייעוד של עבודת האדם הוא להמשיך ולגלות את האור ה"סובב כל עלמין" ואת האור ה"ממלא כל עלמין" כבריא, וזאת על-ידי קיום המצוות ששורשן באור ה"סובב", ועל-ידי לימוד התורה ששורשה ב"אור הממלא" • שני אורות אלה נרמזים בטלית המקיפה את האדם ובחוטי הציצית הנמשכים ממנה • תוך כדי הביאור מתבררת מעלתה הגדולה של תחיית המתים, ומדוע היא ה"תכלית האחרון" על-פי תורת הקבלה והחסידות

מצות מצה ואיסור חמץ..... 55

האמונה היא הכרה של היהודי בעצמותו של הקב"ה המרומם מהבריא, ובביטולה כלפיו, והיא השלב הראשון של היציאה ממיצר הנפש הבהמית • הכרה זו נובעת מהתגלות האלוקות ב"קטנות הדעת" של האדם, והיא מתגלה בו באמצעות המצה, "לחם עוני" שאינו תופח המורה על ביטול • לעומתה, החמץ התופח מורה על הישות המונעת את השרשת האמונה בנפש האדם. זו הסיבה שאפילו תערוכת החמץ, המופיעה ב"לבושים" בלבד, נאסרה בפסח • לאחר העבודה בימי ספירת העומר, שהיא שלב נוסף ביציאה ממיצר הנפש הבהמית, מגיע חג השבועות, זמן נתינת התורה שהיא תכלית הגילוי בנשמות ישראל

איסור שנאת ישראל ומצות אהבת ישראל..... 119

המצווה לאהוב כל אדם מישראל "כמוך", כמו שאתה אוהב את עצמך, נובעת מאחדות העצמית של ישראל בשורשם ב"אדם העליון" שעל הכסא • מצווה זו היא המאפשרת ליהודי להתקרב לבוראו, והיא התמצית הפנימית של כל תרי"ג המצוות "ואידך פירושא הוא" • ביאור חדשני ועמוק לדברי הלל "מה דעלך סני לחברך לא תעביד", אך גם מציאותי ומעשי מאוד

153. מצות וידוי ותשובה

העבירות גורמות לסילוק האור האלוקי ואף מוסיפות יניקה לקליפות, היפך מטרם המצוות שעניינן הוא תוספת גילוי אלוקי בעולמות • הצער והחרטה שבתשובה ממשיכים את ה"מקיף העליון" הממלא את האור שהמשכתו נעדרה, והוא אף "מסמא" את "עיני החיצונים" ואינו מאפשר את המשך יניקתם מהחיות האלוקית • הצער הנפשי עוקר את "נפש" הקליפה, והוידוי בפה עוקר את ה"גוף" שלה • מתוך הדברים עולה ביאור עמוק מדוע תשובה תיתכן דווקא בעולם הזה ולא בעולם הבא

203. מצות משא הארון בכתף

נשיאת הארון צריכה להיות על-גבי הכתף, באופן של "פנים כנגד פנים, ואחוריהם לחוץ" • פרטי דין זה מבטאים את מעלתה העצומה של התורה שניתנה לבני-ישראל, ומורים כיצד צריך האדם להתייחס ללימודה • בתורה ישנם שני עניינים כלליים: התורה כפי שניתנה להשגה, ומהותה הפנימית והעיקרית שהיא היותה מאוחדת לגמרי עם עצמות אין-סוף • מהות התורה היא היותה מושרשת ב"מקור התענוגים הוא אין-סוף ברוך הוא", הנעלה לאין-ערוך אפילו מבחינת הרצון העליון • בדרך זו יובן מדוע נענש דוד המלך על כך שקרא לתורה בשם "זמירות"

249. מצות אחדות ה'

מהכתוב "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" נלמד הציווי המתייחד לעם ישראל בלבד - להאמין באחדותו המוחלטת של הקב"ה • במצווה זו יש שלושה שלבים-עניינים: אחדות ה' על-פי דרך הפשט, אחדות ה' כפי שהיא מתבארת על-פי דברי הזהר במובן מופשט יותר, ואחדות ה' כפי שהיא מתבארת על-פי תורת החסידות, "עומק יסוד הבעש"ט" • ביאור זה הוא יסוד מהותי ומרכזי בתורת החסידות ובעבודת ה' הנדרשת על-פיה

327. מצות דין עבד עברי

כל המושגים הקיימים בחלק הגלוי של התורה קיימים גם בחלק הפנימי והנעלם שבה, בסדר ההשתלשלות למעלה ובעבודה הרוחנית בנפש האדם. כך הדבר גם לגבי דיני עבד עברי ושחרורו • בתורת החסידות מבארים את הכתובים העוסקים בדינים אלו, כמכוונים להשפעתו הרוחנית של משה רבינו, "רעיא מהימנא", לנשמות ישראל הנמצאות בעולמות התחתונים - בריאה, יצירה ועשיה • בתוך הדברים מתבארת בעומק רב דרגת נשמתו של משה רבינו, שבכוחה להמשיך ולגלות את האור האלוקי שבעולם האצילות בעולמות התחתונים

מצות יעוד ופדיון אמה העבריה 405.

המושגים "עבד כנעני", "עבד עברי", "אמה עבריה", "ייעוד" ו"פדיון" רומזים לאופנים שונים בעבודת ה' הקיימים בבני ישראל • ישנה עבודה הנעשית מתוך הכרח חיצוני כביכול; ישנה עבודה הנובעת מתוך השתתפות המידות שבאדם; ישנה עבודה הנעשית מתוך התבוננות מעמיקה של "גדלות המוחין"; וישנה עבודה הנובעת מהתגלות אור אלוקי עליון בנפש האדם • בזעיר אנפין, כל הבחינות השונות קיימות בנפשו של כל יהודי בפרט, והדרך לגלותן היא באמצעות סולם התפילה המורכב מארבע שליכות

מצות בנין מקדש 447.

עניינו של הציווי לבנות בית מקדש הוא - גילוי האורות האלוקיים הנעלים בבני ישראל ובעולם. לכן, במבנה הגשמי של המקדש ובכלים שבו משתקפים עניינים אלוקיים נעלים • כללות גילוי האלוקות בבריאה נעשה בשתי צורות מרכזיות - אור מקיף ואור פנימי, והם באים לידי ביטוי בדפנות ובכלים של המשכן ובית המקדש • קיום מצווה מיוחדת זו הוא נצחי, ועניינה הרוחני מתממש ביגיעת היהודי להשיג את האחדות האלוקית במוחו ובהתעוררות מידותיו לאהבת ה' ויראתו

מצות תגלחת מצורע 517.

עניינה של טומאת מצורע הוא - האפשרות של הקליפה לינוק מאור הקדושה. יניקה זו שייכת לעניין ה"שערות" שהוא צמצום בדרך "דילוג" ממקור ההמשכה, ומכאן הקשר בין תגלחת שערות המצורע לטהרתו • במאמר מתבאר כללות עניין ה"שערות" למעלה בסדר ההשתלשלות ובעבודת האדם, ואגב הדברים מבואר בהרחבה מדוע נצטווה האדם לעסוק בפרנסתו ולעשות לה "כלי" טבעי, בשעה שהשפע כבר קצוב לו מראש השנה • מתוך הדברים מתברר הסדר הנכון והראוי בעשיית ה"כלי" בדרך הטבע, על מי נאמר ש"ירבה בסחורה", ומהו תוכנה של התפילה היומיומית לקבלת צורכי האדם השגרתיים

מצות מינוי מלך 581.

מצוות מינוי מלך בישראל שייכת בקשר הדוק ומיוחד לתכלית ייעודו של עם ישראל - להתבטל לגמרי אל הקב"ה ולגלות את מלכותו בעולם • על-ידי המלך הנהגת העם היא כראוי, מונהגים בפועל חוקי צדק ובני ישראל מגיעים לדרגת "ביטול היש" כלפי הקב"ה • לעתיד לבוא תגלה בחינה עליונה יותר במלכות - התגלות אלוקית עליונה ביותר מבחינת מלכות דא"ק המרוממת לאין ערוך אפילו מהספירות של עולם האצילות • בחינת מלוכה זו תגלה על-ידי מלך המשיח שישפיע לישראל סודות נעלים בתורה באופן "מקיף" • במאמר מתבאר גם ייחודה של מלכות דוד ביחס למלכות שאר מלכים, ומדוע דווקא שאול המלך חידש את עניין המלכות בישראל

מצות ציצית

א

(שפ"ו) לעשות ציצית על כנפי כסותו. הנה להבין שרש ענין מצוה זו, על-פי מה שכתוב בכוונות האריז"ל בפרי-עץ-חיים, שהטלית הוא אור מקיף הגדול ל"זעיר אנפין" שמקיפו מראשו עד רגלו, ולפיכך נקרא טלית שהוא מספר עשר פעמים מ"ה שבבחינת עשר ספירות ד"זעיר אנפין", והציצית הם בחינת מקיף החוזר, רצה לומר ממוחין דאבא ואמא המתלבשים ב"זעיר אנפין" להיות לו מוחין בבחינת אור פנימי בג' ראשונות שבו, ואחר-כך על-ידי הכאת קוצי דשערי ד"אריך אנפין" התלויין עד רישא ד"זעיר אנפין" בערפו, נגד המצח שלו, שהוא מכה במוחין ד"זעיר אנפין" ומוציא הארתם לחוץ, ונקרא "מקיף החוזר", והם בחינת שערות ונמשכים עד רישא דנוקבא שהתחלטה מן החזה ד"זעיר אנפין" ולמטה, ושם הם ניכרים הציצית, מה-שאין-כן למעלה הם נבלעים במקיף הגדול שהוא הטלית, ומן החזה ולמטה הם ניכרים כי שם הוא גם כן מקום גילוי החסדים, ועל-ידיהם נעשו לכנים ומאירים אל הנוקבא ד"זעיר אנפין", ולכן נקראים "תשמישי מצוה", יעויין שם באריכות.

ועוד שם ענין תכלת ולבן וציץ וציצית כו', וכמו שיתבאר בעזרת ה' יתברך.

וביאור זה, להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, יש להקדים מאמרי רו"ל המפליגים בענין מצות ציצית. והוא אמרם ז"ל בפ"ד דמנחות על פסוק "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'" - "שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן". ופירש רש"י: "מדכתיב את כל מצות, ועוד דציצית בגימטריה ת"ר, וחמשה קשרים וח' חוטין, הרי תרי"ג". "ותניא אידך, וראיתם אותו וזכרתם כו' ראייה מביאה לידי זכירה כו'".

ולהבין זה - למה בחר במצוה זו להיות על-ידה דוקא זכרון כל המצות, והיותה שקולה כנגד כולן? צריך להקדים תחלה ג' הקדמות:

הא' הוא ביאור ענין מעלת התורה והמצות אשר בשבילם ירדה הנשמה ממקום מעלתה, בעודה עומדת לפני ה' ומתענגת בהשגתה מזיו כבודו כאחד מן ה"שכליים הנבדלים", ותדר בגוף חומרי מלא תאוות גשמיים, לקיים מצות מעשיות וללמוד תורת ה' המדברת מעניני גשמיים, כפיאה ותרומה ומעשרות וציצית מצמר כו', שלכאורה הוא פלאי. וכבר דיברנו מזה במצוה א', וכאן נוסיף לך ביאור קצת, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

הב'. להבין ולהשכיל בענין השכר, והוא הטובה שתגיע לאדם בעשיית המצות שצונו בהם על-ידי משה רבינו ע"ה, והם ב' מינים: א' הוא הגן-עדן, ב' תחיית המתים במהרה בימינו אמן.

והנה הרמב"ם ז"ל בפירושו המשניות, במשנת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", האריך בכיבור ענין עולם הבא, שלדעתו זהו הגן-עדן, וזה לשונו בקוצר:

"כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים, ולא החרש שמע הקולות, כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות, שהם תמידיים ועומדים לעד ואינן נפסקים, ואין ביניהם ובין התענוגים גשמיים יחס וקורבה בשום פנים. וענינו הוא מה שמשגיגים באמתת הבורא יתברך, ובזה הם בתענוג תמידי שאינו נפסק כו', והוא העולם הבא שנפשותינו משכילות שם מידיעת הבורא יתברך. ואותו תענוג לא יחלק לחלקים ולא יסופר, ולא ימצא משל למשול בו אותו התענוג, אלא כמו שאמר הנביא עליו השלום כשנפלאו בעיניו גדולת הטוב ההוא ומעלתו, אמר 'מה רב טובך כו'". והוא הטובה והתכלית האחרון, ולהיות בכבוד הזה ובמעלה הנזכרת עד אין סוף כו'. ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה כו'. ודע, כי האדם יש לו למות בהכרח, ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו", עד כאן לשונו. ורצה לומר, כי תחיית המתים הוא לפי שעה, ואחר-כך ישוב לגן-עדן, שהוא התכלית האחרון והטובה האמיתית הנקראת "עולם הבא". וביאר זה גם כן יותר באגרת התחייה אשר לו, יעויין שם.

אבל הרמב"ן ז"ל נחלק עליו בראיות ברורות, דהא אמרו רז"ל "צדיקים אינן חוזרין לעפרן". ופירש, דתחיית המתים הוא התכלית האחרון, והוא הטובה הגדולה הנקראת "עולם הבא". והגן-עדן שהוא תענוג הנפשות ושכליים נבדלים, אם אמנם אמת שמעלתו נכבדת עד מאד, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל, וגם יותר ממה שכתוב גבוה מעל גבוה מאד נעלה, עם כל זה, אינו רק מקום לפי שעה להנפש, מעת פרידתה מן הגוף דעתה עד זמן התחייה שהוא העולם הבא. שטובת העולם הבא שהוא התחייה עודפת עליו לאין קץ ותכלית בענין התענוג בגילוי אלקותו יתברך. וכן הוא האמת על-פי הקבלה.

ולכאורה אינו מובן: איך יהיה התענוג לנשמה כשהיא בגוף, יותר מעולה ונכבד מן התענוג לנפש המופשטת מן החומר שהרי מעלת הרוחניות יותר שלם מהגשמיות כנודע?

ושני הקדמות אלו יתבארו בהקדים הקדמה שלישית שיעדתי לך תחלה. והוא בענין חידוש העולם והתהוותו מאין (הן בששת ימי בראשית והן בתמידיות, כמאמר "מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", כנודע בסוד השבת) בכח הבורא יתברך המחדש מאין ליש. שזהו על-ידי ב' מיני המשכת החיות ממנו יתברך להעולם:

א' החיות הנשפע בתוכיות ופנימיות הנמצאים. רצוני לומר, שהם משיגים אותו בכלים שלהם המוכנים לקבל אותו. כמו השכל שהוא נתפס במוח האדם, וכח התנועה שנתפס

פרק א

(שפ"ו) לעשות ציצית על כנפי כסותו.

מקיף", המקיף את כל עשר הספירות שבז"א, שבו מאיר האור האלוקי של שם מ"ה.

[אמנם ז"א הוא בחינת המידות של עולם האצילות שהן במספר שש, אך מכל מקום הוא "פרצוף" שלם בפני עצמו הכולל עשר ספירות - שלושה מוחין ושבע מידות. וכידוע, שבעולם התיקון כל בחינה כלולה מעשרין].

והציצית הם בחינת מקיף החוזה, רצה לומר ממוחין דאבא ואמא המתלבשים ב"זעיר אנפין" להיות לו מוחין בבחינת אור פנימי בג' ראשונות שבו.

בג' ראשונות של ז"א מתלבש ומתגלה האור האלוקי של המוחין חכמה ובינה ודאצילות, והתלבשות זו היא באופן "פנימי".

ואחר-כך על-ידי הכאת קוצי דשערי

בפתיחת המאמר מביא תחילה, כדרכו, את משמעות פרטי מצווה זו על-פי קבלה, ואחר-כך מבארה באריכות על-פי דרך החסידות, וכך הביאור על-פי קבלה מקבל עומק חדש.

להקלת הבנת הדברים, הובא בתחילת המאמר ביאור בסיסי למושגי הקבלה, כאשר עומק הדברים מתבהר בהמשך המאמר.

הנה להבין שרש ענין מצווה זו, על-פי מה שכתוב בכוונות האריז"ל בפרי-עין-חיים, שהטלית הוא אור מקיף הגדול ל"זעיר אנפין" שמקיפו מראשו עד רגלו, ולפיכך נקרא "טלית" שהוא מספר עשר פעמים מ"ה שבבחינת עשר ספירות ד"זעיר אנפין".

כשם שבאדם למטה הטלית מקיפה את הגוף, כך גם למעלה הטלית רומזת לאור אלוקי המקיף את "אדם העליון" - ז"א דאצילות.

עניין זה נרמז בכך שטלית (עם הכולל) בגימטריה מ"ה עשר פעמים, דבר המורה על כך שהבחינה הנמשכת על-ידיה היא "אור

(3) ליתר ביאור בעניין מקיף זה (והוא מה ש"מתפארת דאימא (בינה) נעשה מקיף לז"א" - ראה להלן פ"ב הערה 17.

(4) ראה עין חיים שער המלכים (שי"א) פ"ה. וראה גם איסור גיד הנשה פ"א (ח"א עמ' 197) שכל בחינה מעשר הספירות כוללת ראש-תוך-סוף.

(5) כמוזכר לעיל, שז"א הוא "פרצוף" שלם הכולל עשר ספירות.

(6) המכונים "אבא ואימא" - ראה תניא פ"ג.

(7) "קוצי דשערי" היינו המשכה בבחינת "שערות" (ראה להלן פ"ב) ועל-דרך לשון הכתוב "קוצות" רסיסי לילה" - שיר השירים ה, ב.

(1) וראה מצות מילה בתחילתה (ח"א עמ' 91), ושם, שהביאורים שבכתבי האריז"ל "הם כספר החתום מאנשים פשוטים כמונו", והביאורים שבתורת החסידות נועדו "לקרב הדבר אל השכל, להבין כי כל ענין זה הוא בעבודת ה'", עיין שם.

(2) שער הציצית פ"ג. וראה גם בסידור האריז"ל (לר' שבת מרשקוב) ב"כוונת הציצית".

אור מקיף זה מרומז בציצית שהיא בדוגמת "שערות", וכמו שכתוב "ויקחני בציצית ראשי"¹⁰. כשם שהשערות בוקעות מן הראש ומקיפות אותו, כך אור זה היה בתחילה בבחינת "פנימי" במוחין של ז"א, ואחר-כך "בקע" לחוץ ונעשה אור מקיף.

ונמשיבים עד רישא דנוקבא שהתחלתה מן החוזה ד"זעיר אנפין" ולמטה, ושם הם ניכרים הציצית, מה-שאין-בן למעלה הם נבלעים במקיף הגדול שהוא הטלית, ומן החוזה ולמטה הם ניכרים כי שם הוא גם בן מקום גילוי החסדים, ועל-ידיהם נעשו לבנים ומאירים אל הנוקבא ד"זעיר אנפין".

הארה זו שבבחינת "שערות" נמשכת מ"ראשו" של ז"א, מהמוחין שלו, עד לדרגות התחתונות יותר של ז"א הנעשות "רישא" לנוקבא, לספירת המלכות¹¹.

ביאור הדברים: בעוד ההמשכה נמצאת בשורשה, בראשו של ז"א, היא אינה ניכרת כלל. היא 'בלועה', והיינו בטלה וכלולה, באור המקיף את כללות ז"א (הטלית).

מה-שאין-כן בירידתה לבחינות התחתונות יותר בז"א, מן התפארת¹² ולמטה, שהוא "מקום המגולה", ביכולתה להתגלות ולהאיר בספירת המלכות.

10 יחזקאל ח, ג. ראה פרי עץ חיים שם.
11 = נקבה, היא ספירת המלכות. ומכונה כך על-שם היותה "מקבלת" מז"א (המכונה גם "איש").
12 וכידוע הכלל בסדר ההשתלשלות, שהבחינות התחתונות של המדרגה העליונה נעשות ראש ומוחין למדרגה התחתונה - ראה להלן פ"ב הערה 17 ובנסמן שם. וראה איסור גיד הנשה סוף פ"ב (ח"א עמ' 214-5).

13 התפארת היא המכונה לעיל במאמר "חזה דז"א", כי כשם שהחזה מחבר בין זרוע ימין לזרוע שמאל, כך בחינת התפארת מחברת בין החסד (ימין) והגבורה (שמאל).

ד"אריך אנפין" התלויין עד רישא ד"זעיר אנפין" בערפו, נגד המצח שלו, שהוא מכה במוחין ד"זעיר אנפין" ומוציא הארתם לחוץ, ונקרא "מקיף החוזר" והם בחינת שערות.

לאחר התלבשות הנ"ל, חוזר ומאיר אור אלוקי נעלה יותר, שהוא אור הכתר ("אריך אנפין"), ה"מכה" בז"א וגורם לכך שהאור האלוקי של המוחין חכמה ובינה המאיר במוחין דז"א בפנימיות, יצא ויאיר בבחינת מקיף, וכך נעשה אור המקיף את הג' ראשונות⁸.

לכן מכונה הוא "מקיף החוזר", משום שלאחר שהאיר בפנימיות חזר והאיר ("מלמטה למעלה") בבחינת מקיף.

וזהו החילוק בין הטלית לציצית: הטלית רומזת לאור המקיף את כללות ז"א, אשר "מקיף" זה "מעולם לא נכנס בפנים תוך ז"א, אלא נשאר בחוץ"; אך הציצית רומזת לאור ה"מקיף החוזר" הנ"ל שמקיף רק את ג' הראשונות (המוחין) של ז"א⁹.

8 גם בריש מצות תפילין (ח"א עמ' 292) הובא מעין עניין זה - שמחמת הארת הכתר ה"מכה" בז"א יוצאים המוחין ו"בולטים" במצחו ונעשים תפילין (וראה גם איסור גיד הנשה בסופו (ח"א עמ' 211)), אך זהו אופן שונה מהמבואר כאן בנוגע לציצית. וכמפורש בפרי עץ חיים שם שהתפילין רומזים להארה היוצאת מהראש דרך ה"מצח", ואילו חוטי הציצית רומזים להארה היוצאת דרך ה"שערות" (כדלהלן). כמו כן יש חילוק ביניהם האם המוחין הם מוחין דקטנות ז"א או דגדלות וכו', עיין שם.

9 ובלשון הפרי עץ חיים שם: "יש ב' מקיפים אל ז"א: הא' הוא מקיף החיצון העליון מכולם, שמעולם לא נכנס בפנים תוך ז"א, אלא נשאר בחוץ, ומקיף לכל כללות ז"א. והב', הוא מקיף יותר קטן ממנו, שאחר שנכנס אור הפנימי תוך ז"א, חוזר ובוקע, ועולה מאור המוחין הפנימיים למעלה, בבחי' שערות הראש, ושם הם בבחינת אור מקיף חוזר, בג' ראשונות שבו לבד, שהוא מקום הראש".

(הנעשה אור מקיף בדרך "אור חוזר"). ועל-פי-זה נמצא, "שקדושת הטלית גדלה מעלתה במאד מאד על קדושת הציצית"¹⁸;

אמנם דווקא "מפני גודל מעלת קדושתה - אינה יכולה להתלבש בטלית הגשמית ממש כמו בציצית" - כיוון שהאור המרומז בטלית נעלה כל-כך הוא אינו מתלבש בפנימיות בגשם הטלית, בשונה מהאור האלוקי המצומצם המאיר בציצית ומלוכש בה עצמה.

ודבר זה בא לידי ביטוי בהלכה: "אין בטלית הגשמית שום קדושה כלל ומותר להשתמש בה דברי חול; מה-שאינ-כן בציצית" שהיא תשמישי מצווה - אין לנהוג בה מנהג בידיון¹⁹. הדברים יתבארו להלן פרק ב.

ועוד שם ענין תכלת ולבן וציץ וציצית כו'²⁰, וכמו שיתבאר בעזרת ה' יתברך.

עד כאן תמצית עניינה של מצוות ציצית על-פי קבלה.

וכידוע, שה' החסדים, שהם אורות גבוהים ביותר המושרשים באור-אין-סוף שלמעלה מאצילות, המאירים בחמש המידות של ז"א (חסד גבורה תפארת נצח הוד), נחלקים לשניים:

החסדים שבחלקו העליון של ז"א (חסד, גבורה וחלקה העליון של התפארת) מכונים חסדים המכוסים; והחסדים שבחלקו התחתון של ז"א (חלקה התחתון של התפארת, ונצח הוד) מכונים חסדים המגולים¹⁴.

ונמצא, שכאשר השערות הנמשכות מ"ראשו" של ז"א יורדות ל"מקום המגולה", על-ידי החסדים המאירים שם - השערות¹⁵ נעשות "לבנים ומאירים אל הנוקבא"¹⁶. לכן חוטי הציצית, הרומזים על ההמשכה והגילוי מז"א למלכות, הם בצבע לבן.

ולכן נקראים "תשמישי מצווה"¹⁷, יעויין שם באריכות.

מכל הנ"ל עולה, שהטלית רומזת לאור מקיף עליון, והציצית רומזת לאור פנימי

14) ליתר ביאור ראה ריש מצות מילה (ח"א עמ' 89). ריש איסור אונאה (ח"ב עמ' 164).

15) שמצד עצמן הן בצבע שחור המורה על הצמצום. וכמבואר בקבלה, שעל השערות שבז"א נאמר "שחורות כעורב" - ראה בהערה הבאה.

16) ובלשון הפרי עץ חיים שם: "כי עד שם היו השערות שחורות כעורב, כנזכר באדר"א, כי שערות דועיר אנפין אוכמא, ושל נוקבא ארגמן (ביאור הדברים - להלן מצוות אחדות ה' בסופה (עמ' 320)).

"ולהיות כי החסדים עדיין לא נתגלו בפנים, לכן לא הלבינו השערות בחוץ. אבל בסיום החזה, ששם מתגלים החסדים... מתגלגל ויוצאין כל אלו האורות לחוץ, ומלבינים השערות, ועל ידו מתגלים השערות שהם הציצית. ולטעם זה הדין הוא, שיהיו הציצית לבנים".

וראה ביאור הדברים להלן פ"ג (עמ' 46).

17) מגילה כו, ב.

18) הציטוטים דלקמן הם מתורה אור ק, א. וראה לקוטי שיחות חל"ט עמ' 148.

19) וכמבואר בפרי עץ חיים שם. וראה בספר "שמן ששון" לשער הכוונות דרוש ב שעסק באריכות בכל זה, וראה מה שתיקן שם בלשון. וראה לקוטי שיחות שם הערה 28.

20) עניין תכלת ולבן נתבאר בפרי עץ חיים שם פ"ד (ויתבאר במאמר להלן פ"ג). ציץ וציצית - שם פ"ג.

ושם נתבאר החילוק בין 'ציץ' - לשון זכר, ל'ציצית' - לשון נקבה: 'ציץ' קאי על ההמשכה (שאף היא בבחינת "שערות") מ"אריך אנפין" לז"א, שז"א הוא בחינת 'זכר'; ו'ציצית' קאי על ההמשכה (שבבחינת "שערות" כנ"ל) מז"א לספירת המלכות, שהמלכות היא בחינת 'נקבה'. וראה אור התורה שלח עמ' תרכב. קרח עמ' תרעח.

גשמיים, לקיים מצות מעשיות וללמוד תורת ה' המדברת מעניני גשמיים, כפיאה ותרומה ומעשרות וציצית מצמר כו', שלכאורה הוא פלאי. וכבר דיברנו מזה במצוה א'²⁷, וכאן נוסף לך ביאור קצת, ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר²⁸.

במצוות פריה ורביה האריך בהסברת שאלה זו - מדוע ירדה הנשמה למטה, שלכאורה זו ירידה עצומה עבורה מצד כמה טעמים, עיין שם.

נקודת התירוץ שם היא, שדווקא בירידתה למטה זוכה הנשמה לגילוי של האור האלוקי הטמון בעולם הגשמי, שהוא נעלה הרבה יותר מהאור המאיר בגן-עדן ובכל העולמות העליונים.

כמאמר להלן מרחיב יותר בביאור מעלתו של גילוי זה²⁹, וכן מבאר את החילוק בין לימוד התורה לקיום המצוות והמעלה שבכל אחד מהם.

הב'. להבין ולהשכיל בענין השכר, והוא הטובה שתגיע לאדם בעשיית המצוות שצונו בהם על-ידי משה רבינו ע"ה, והם ב' מינים: א' הוא הגן-עדן, ב' תחיית המתים במהרה בימינו אמן.

ברא בארץ בריות גופניות בשכל, והוא מין האדם."

27) מצות פריה ורביה פ"א (ח"א עמ' 20 ואילך).

28) ראה ירושלמי ראש השנה ג, ח. הובא בתוספות ד"ה אלא כריתות יד, סע"א.

29) יש להעיר, שבמצוות פריה ורביה השאלה עסקה בעצם ירידת הנשמה למטה להתלבש בעולם הגשמי, ותוכן הביאור היה, שבעולם זה טמון כוח אלוקי נעלה ביותר; מה-שאינ-כן כאן, הדגש בשאלה הוא על סיבת ירידתה לעולם הזה כדי "לקיים מצות מעשיות וללמוד תורת ה' המדברת מעניני גשמיים", ותוכן הביאור הוא מעלת האור האלוקי הנמשך על-ידי התורה והמצוות.

וביאור זה - להבין משל ומליצה²¹ דברי חכמים וחדותם²², יש להקדים מאמרי רז"ל המפליגים בענין מצות ציצית. והוא אמרם ז"ל בפ"ד דמנחות²³ על פסוק "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'"²⁴ - "שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן". ופירש רש"י: "מדכתיב את כל מצות, ועוד דציצית בגימטריה ת"ר, וחמשה קשרים וח' חוטיין, הרי תרי"ג". "ותניא אידך, וראיתם אותו וזכרתם כו' ראייה מביאה לידי זכירה כו'"²⁵.

ולחבין זה - למה בחר במצוה זו להיות על-ידה דוקא זכרון כל המצות, והיותה שקולה כנגד כולן? - צריך להקדים תחלה ג' הקדמות:

הא' הוא ביאור ענין מעלת התורה והמצוות אשר בשבילם ירדה הנשמה ממקום מעלתה, בעודה עומדת לפני ה' ומתענגת בהשגתה מזיו כבודו כאחד מן ה"שכליים הנברלים"²⁶, ותרד בגוף חומרי מלא תאוות

(* מאמר זה מיוסד על מאמרי אדמו"ר הזקן משנת תקס"ב (מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ב עמ' רכב ואילך. עמ' תסב). וראה לקוטי תורה קרח נב, א ואילך (כשינויים). אור התורה קרח עמ' תרסח ואילך. וראה גם לקוטי תורה שלח מד ואילך.

21) על-פי לשון הכתוב - משלי א, ו.

22) היינו להבין על-פי חסידות את ענייני הקבלה הנ"ל שהם לגבי אנשים רגילים כמשל, מליצה וחדירה כביכול (ראה לעיל הערה 1).

23) מג, ב.

24) שלח טו, לט.

25) ושם: "זכירה מביאה לידי עשייה".

26) כינוי למלאכים העליונים שהם שכלים הנברלים מחומר הגוף הגשמי. וראה "אגרת המחבר" בספר החינוך: "כי הנה ברא בעולמו שכלים נברלים, והם המלאכים, וכן ברא שכלים בגוף קיים, והם השמיים וכל צבאם. וברא בארץ בריות גופניות בלי שכל כלל, והם הבהמות והעופות ושאר המינים כיוצא בם. ועוד

כשנפלאו בעיניו גדולת הטוב ההוא ומעלתו, אמר 'מה רב טובך כו'³².

התענוג האלוקי שבגן-עדן נעלה כל-כך, עד שלא רק שאיננו יכולים להשיג עד כמה הוא נפלא, אלא אין לנו השגה כלל בסוג תענוג זה. זהו סוג תענוג שאינו קיים כלל בעולמנו.

זו משמעות המשל שמביא הרמב"ם מהסומא והחרש: כאשר אדם שומע מחברו אודות ציור נפלא מעשה אומן, עד כמה שהמספר יתאר ויפרט על יחודיותו של הציור, לא יוכל השומע להתענג מהציור כמו המספר שראה את הציור בעיניו. ראיית מהות הדבר שונה לגמרי מהשמיעה אודותיו. אבל סוף-סוף השומע הוא אדם בעל יכולת לראות, הוא מכיר ויודע מהי המציאות של תענוג מציור נאה ויש לו השערה כלשהי אודות התענוג מהציור הנפלא, אף שלא ראהו; מה-שאינ-כן אדם עיוור אינו מכיר כלל את סוג התענוג הנובע מציור נאה. כללות סוג התענוג של כוח הראיה אינו קיים אצלו כלל. ועל-דרך-זה הוא בנוגע לחרש ביחס לתענוג מניגון נפלא, וכיוצא בזה.

וכן הוא בנמשל: המרחק בין נבראים גשמיים לבין התענוג האלוקי בגן-עדן אינו רק מרחק כמותי, שהנברא אינו משיג עד כמה התענוג האלוקי נפלא ומרומם, אלא אין לו שום השגה בסוג תענוג זה משום שהוא אינו קיים כלל בעולמו.

כל התענוגים של הנבראים קשורים במידה כזו או אחרת עם הגבלת ה"יש" שבנבראים ואין להם השגה בתענוג אלוקי שהוא בלתי מוגבל במהותו. לכן, כאשר השיג הנביא הפלאת תענוג זה, מתוך שלא יכול היה להסביר את מעלתו, ואפילו לא מצא משל להמשילו - הפליא מעלתו באמרו "מה רב טובך".

מלבד ההקדמה הראשונה, שעניינה לבאר את סיבת ירידת הנשמה למטה ללמוד תורה העוסקת בדברים גשמיים ולקיים מצוות מעשיות, יש לבאר את שני הסוגים הכלליים בשכר הניתן לנשמה על עבודתה בעולם הזה: השכר בגן-עדן והשכר בתחיית המתים - מה עניינם של שני סוגי שכר אלו, ומה ההבדל ביניהם.

והנה הרמב"ם ז"ל בפירושו המשניות, במשנת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא"³⁰, האריך בכיבוד ענין עולם הבא, שלדעתו זהו הגן-עדן.

אחת המחלוקות היסודיות בין הרמב"ם לרמב"ן, היא בפירושו "עולם הבא" המוזכר בחז"ל: הרמב"ן סובר שעולם הבא קאי על עולם התחייה שיבוא לעתיד-לבו, לאחר תקופת הזמן של "היום לעשותם"; ואילו הרמב"ם סובר שעולם הבא קאי על גן-עדן, שהוא עולם הנשמות הרוחני הבא לאדם לאחר עבודתו בעולם הזה הגשמי, כדלהלן.

וזה לשונו בקוצר: "כי כמו שלא ישיג הסומא עין³¹ הצבעים, ולא החרש שמע הקולות, כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות, שהם תמידים ועומדים לעד ואינם נפסקים, ואין ביניהם ובין התענוגים גשמיים יחס וקורבה בשום פנים.

"וענינו הוא מה שמשגיגים באמתת הכורא יתברך, ובוה הם בתענוג תמידו שאינו נפסק כו', והוא העולם הבא שנפשותינו משכילות שם מיריעת הכורא יתברך. ואותו תענוג לא יחלק לחלקים ולא יסופר, ולא ימצא משל למושול בו אותו התענוג, אלא כמו שאמר הנביא עליו השלום

(30) סנהדרין פ"י מ"א.

(31) = מראה.

(32) תהלים לא, כ.

תחיית המתים הוא לפי שעה, ואחר-כך ישוב לגן-עדן, שהוא התכלית האחרון והטובה האמיתית הנקראת "עולם הבא". וביאר זה גם כן יותר באגרת התחייה אשר לו,³² יעויין שם.

לדעת הרמב"ם התענוג של הנשמה בגן-עדן הוא עיקר קבלת השכר שהובטחנו עליו, ולכך כיוונו רז"ל בכל מאמריהם אודות מעלתו הגדולה של "עולם הבא". וכיוון ש"התכלית האחרון" הוא גן-עדן, שהוא עבור הנשמה לבדה, עניינה של תחיית המתים שהוא התלבשות חוזרת של הנשמה בגוף, הוא "לפי שעה" בלבד. לדעת הרמב"ם תחיית המתים תתרחש למשך זמן מוגבל, ואחר-כך ישובו בני האדם למות כדרך כל הארץ, וזאת בכדי לזכות למעלה העיקרית - גן-עדן, שהוא שכר הנשמה בהיותה מופשטת מן הגוף³³.

"וכל המחובר מארבעה יסודות אלו, הוא נפרד בסוף . . אי אפשר שלא ייפסד ויחזור ליסודותיו, וישוב מקצתו לאש ומקצתו למים ומקצתו לרוח ומקצתו לארץ".

34) המוכרת כ"אגרת (או מאמר) תחיית המתים".

[אגרת זו נכתבה על-ידי הרמב"ם כמענה לטענות שהושמעו נגדו בעקבות מה שכתב בספרו "משנה תורה" בהלכות תשובה (פ"ח ה"ב): "העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף וכו'", שמכך היו שהבינו שהרמב"ם לא סובר שתחיית המתים תתקיים כפשוטה (וראה השגת הראב"ד שם).

את טענותיהם דחה הרמב"ם באגרת זו, בה ביאר באריכות את עניינה של תחיית המתים שאכן תתקיים כפשוטה, ויתירה מזו: בדבריו קובע הרמב"ם שתחיית המתים היא אחד מיסודות האמונה ביהדות (כמבואר בהערה הבאה), אף שלדעתו אין היא "העולם הבא" המוזכר בדברי רז"ל].

35) בהתאם לכך מבאר הרמב"ם את הצורך בתחיית המתים ב"אגרת תחיית המתים" שלו, ותמצית הדברים: "עם אמונת חידוש העולם יתחייב בהכרח שיהיו המופתים כולם אפשריים, ולזה יהיה גם כן תחית המתים אפשרי". כלומר, האמונה בתחיית המתים, ובמופתי התורה בכלל, הם המשך וביטוי לאמונה ב"חידוש העולם", שהעולם נתחדש על-ידי

[בפרטיות יותר: תוכנו של תענוג זה הוא, כדברי הרמב"ם: "שמשיגים באמתת הבורא". וכמבואר בתניא³² שעניינו של גן עדן הוא "להתענג על ה' וליהנות מזיו השכינה. כי אין הנאה ותענוג לשכל נברא, אלא מה שמשכיל ומבין ויודע ומשיג בשכלו ובניתו מה שאפשר לו להבין ולהשיג מאור-אין-סוף ברוך הוא".

עוד כתב הרמב"ם, שתענוג זה "לא יחלק לחלקים", ומשמעות הדברים: תענוג גשמי כולל ומורכב מכמה פרטים, וכמו בדוגמה המובאת בפנים של תענוג מצויר יפה, שהצויר כולל כמה וכמה פרטים שבכל אחד מהם יש תענוג פרטי, כך שהתענוג מכללות הצויר הוא בבחינת כלל המורכב מפרטים, וכן הוא בשאר התענוגים. שונה מכך הוא התענוג בגן עדן, שלהיותו תענוג אלוקי, הרי הוא 'פשוט' ואינו מורכב מפרטים שונים. וזו המשמעות בכך שתענוג זה "לא יחלק לחלקים".]

וזהו מעלת גן-עדן, עולם הנשמות ללא גופים: כאשר הנשמה מופשטת מן הגוף הגשמי, היא יכולה להתענג מתענוג רוחני-אלוקי, דבר שאינו יכול להיות כאשר היא בעולם הזה מלוכשת בגוף גשמי.

"והוא הטובה והתכלית האחרון, ולהיות בכבוד הזה ובמעלה הנזכרת עד אין סוף בו".

שכר זה של גן-עדן, שהוא תענוג הנשמות מהאלוקות, הוא תכלית הטוב אליו יכולה הנשמה להגיע. והם חיי הנצח של הנשמה - להתעלות מעלה מעלה "עד אין סוף" בהשגת התענוג האלוקי המופשט מן הגשם.

"ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה בו". ודע, כי האדם יש לו למות בהכרח, ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו³³, עד כאן לשונו. ורצה לומר, כי

* (32) פל"ט.

(33) וכמו שביאר בהלכות יסודי התורה (פ"ד ה"ח):